

A jégkorszak-metaphora a közállapotok kifejezője, a vírus valójában kisebb játékos, mint amit a Covid előtt négy-öt évvel a szerző diagnosztizál. A nyelv és vele a gondolkodás szétesése, a tudattalan strukturátlansága (azaz nem léte), a társadalmi lélek hiánya, az erkölcsi nihil, a nyeglék felszíni pávatánca egy szegény országban; bosszantó: nem az irodalmi mű, hanem *amit* kénytelen közvetíteni. Motiváció nélküli, napi étkezési, öltözködési, kommunikációs és nyelvi divatban elmerülő ad-hoc figurák örvénylése. Madách is elgondolta a jégkorszakot, de *még* nem látta, el sem tudta képzelni azt a pipogyaságot, amely a kilábalás- és felépülésképtelenség alapja, ami Trianonhoz vezetett, és ami Térey-Magyarországon egy műveletlen-nagycarcú jogászt Izlandról a magyar jégkorszakon keresztül a dubaji Magyar Kultúra Háza igazgatójává tesz. Ha ennyi maradt, ilyen emberek ragadtak itt a politikában Trianon után, akkor utólag igazolják ennek jogosságát.

Térey Jánosnak sikerült megírni a 2010-es évek *felszíni* analízisét. A mélyből nem mutat semmit – avagy a semmit mutatja. Ami mutathatatlan.

Közel kerülni a fákhöz

KORPA TAMÁSSAL HERCZEG ÁKOS BESZÉLGET *A LOMBHULLÁSRÓL EGY JÚLIUSI TÖLGGYEL* CÍMŰ KÖTETRŐL

Herczeg Ákos: Először érzem azt kortárs verseskönyvvel kapcsolatban, hogy minél többször olvasom, annál nehezebb megszólítani. Mert miközben, úgy vélem, nagyon is értem, amit mondani akar, annál határozottabban vonja ki magát a könyv a nyelv hatóköréből. Hogy érdemes közelíteni egy verseskötethez, ami „a fák titkos életét” firtatja? Hogy lehet beszélni arról, amiről a legadekvátabb körülírás a hallgatás lenne? Mit kezdünk a főként Peter Wohlleben neve által fémjelzett mainstream ökotudatosság és a biopoétika egyre többet emlegetett problémaköre idején egy könyvvel, ami megpróbál ehhez az emberen túli világhoz intézni kérdéseket? Az elvi kételyek megfogalmazásán túl kérdésként adódik, hogy miként foglalható össze ennek a műnek a keletkezéstörténete. Egyáltalán, mi indította el?

Korpa Tamás: Voltak olyan tényezők, amik a témát indították el, és voltak, amik a nyelvkeresést segítették elő. Az, hogy egyszer majd valamit kezdenem kell a Szádelői-völgygel, 2003 óta van velem. Akkor jártam először ebben a dél-szlovákiai nemzeti rezervátumban, ami küllemében nagyon hasonlít a Tordai-hasadékra, nem melleleg a tágabban értett szülőföldemet is jelenti. Ahogy az államhatárhoz érünk, túloldalt, mintegy tüntetőleg, két rendkívüli erővel bíró természeti és építészeti örökséggel nézhetünk farkaszemet: a Szádelői-karsztszurdokvölgygel és a tornai várrommal. Ezek vezetik a tekintetet, megdöbbenőek is abban az értelemben, hogy a határon önmagukkal mint határtapasztalattal szembesítenek. 2003 óta sokszor megfordultam itt, 2013-ban pedig végre a völgyben is aludtam, részletesebben bejártam a feleségemmel. Megtudtuk, hogy a négy és fél kilométer hosszú karsztvölgy végén egy strand működött. Hideg, karsztvízes medence, a függőleges sziklafalak között, 500 méter

tengerszint feletti magasságban, az 1960-as, '70-es évekig – ebbe kényszerítették szegény gyerekeket. Megbabonázó volt. Megkerestük a betonlapjait. A strandról írtam egy verset *Dolina* címmel, a nyitórésze valahogy így hangzik: „a vizet, ha képtelen áttörni a karszton, / császármetsszéssel hozza fel a strand”. Ez a szöveg az utolsó pillanatban, hat másik, már a Szádelőt valamilyen formában megidéző verssel együtt végül kikerült az *Inszomnia* című könyvemből. Az *Inszomniában* párversek, ikerversek szerepelnek, egyetlen pillanatnak, helyszínnek, cselekedetnek a két alibijeként gondolatva el a leírtakat. Habár a tudomány nem zárja ki az egészséges hetesikreket, úgy éreztem, vállalnom kell a kihívást, engednem kell annak, ami fel kíván jönni a völgy mélyéből, engednem kell azoknak az érzéseknek, amelyek Szádelő közelében mindig előtörttek. Persze nem tudtam, hogy mi lesz az eredmény, mire fut ki, volt egy szikár, fanyar, az *Inszomniából* kikapart mini ciklusom mindösszesen. Az érzések közül a leg-erősebb, egyben a leggyöngédebb, a szerelmihez volt hasonlítható, de kezdetben, ezt is be kell vallani, működött bennem a birtokvágy és birtoklásvágy, a különböző szintű megszerzések öröme: a személyes jelenlét, az útvonalak bejárása, hazahozni néhány követ, notóriusan gyűjteni aukciókon a szádelői képeslapokat, metszeteket, azután kutatni, hogy Petőfi útinaplójában mit ír erről a revelatív helyről [semmit], vagy Jókai, aki a legenda szerint egy teljes éjszakát töltött a tornai templomban, szinte a völgy lábánál [semmit]. Miután sikerült kikerülnöm az elterelő, eltérítő tevékenységeket, pótcselekvéseket, a birtoklásnak e különösen veszélyes illúzióit, és azt a költői programot, hogy nyelvileg megalkossam Szádelőt, akkor kerülhettem úgymond a hatása alá újfent, drasztikusabb hátsó szándékok nélkül. Ez idő tájt találkoztam René Magritte *La Voix du Sang* című festményével a bécsi MUMOK-ban, ami kétségkívül megihletett; és ekkoriban kezdett el foglalkoztatni a fák és szelek titkos, az emberi szem számára látható, ám mégis láthatatlan élete és kiszolgáltatottsága. A szél megmoccanat egy lombkoronát, tízezer levél beremeg; kicsavar egy fát, belebonyolódik, becsavarodik a lombba, mennyi moccanás, mennyi loccsanás.

Herczeg Ákos: Szóra bírni a természetet – már az első tétova lépésekkel bizonyossá válik, hogy a megközelítés során elkerülhetetlenül antropomorfizmusok „erdején” keresztül vezet az út. És bár a kötet világának, nyelvi megalkotottságának feltűnő törekvése, hogy idomuljon valamiképp az emberen túli létezéshez [olvasóként rá kell jöjünk: elengedhetetlen hozzáállásulni a kötethez], mégis nem lehet valahol nem erőszakotétnak tekinteni az ember által hozzáférhetetlen nem-nyelvi tapasztalat nyelviesítését, egyfajta beavatkozásnak, az átfordításból keletkező óhatatlan hamisításnak. Hogy láttad, munka közben miként tűnt nyereséggé alakíthatónak a humán tekintet említett illetéktelensége? Vagy éppen az ebből fakadó termékeny feszültség volt a kulcs?

Korpa Tamás: Ha létrejön az olvasás során a termékeny feszültség, hízog a könyv számára. Bármiről írunk is – egy dúló érzelméről, ami kiül az arcra, vagy nagyon objektívnek tetsző módon egy gép működéséről, az emberi test működéséről, a zenei komponálásról – az utánalkotás szükségszerűen hamisítás, hiszen az, amiről szó van, a nyelv médiumába és létmódjába kerül [kerül, amibe kerül], a nyelven keresztül és általa tud szólni. A nyelv mindig hozzárak magából valamit a kifejezés során, ami

a nyelv sajátja. A hozzáruk túlzás, fogalmazzunk inkább úgy, hogy hozzárukódik valami a nyelviesüléskor. Amikor egy természeti létezőről próbálunk írni, akkor is gyakran érezhetjük, hogy inkompetensek vagyunk és outsiders. A humán perspektívából próbálunk megérthetővé, érzékelhetőbbé tenni valamit, ami egy másik szinten, akár a létezés másik szintjén zajlik. Próbáltam én is első körben komoly karsztmorfológiai és geológiai magánstúdiumokat folytatni a kötet írásának kezdetén, de rájöttem, hogy ez rossz fajta körülírás számomra. Mint ahogyan az is, hogy a versek a növényi létezésnek próbáljanak hangot adni, emberi nyelven, de lehetőleg az embert (az emberi jelenlétet, az emberi szemlélődést, az emberi fogalomalkotást) kiiktatva, diszkvalifikálva. Ez utóbbi esetben nagyon redukált, steril, eseménytelen közlésekben merültek ki számomra a „próbaversek”; úgy éreztem, félreértem és megkerülöm a problémát. Mert engem elsősorban egy táj élő és élettelen létezőinek egymásba alakuló, gyakran plátói, gyakran áterotizált kapcsolatai érdekeltek. Keveset sejtettem róluk, ezért izgattak. Valami nyelvi sűrűség, kavargás megírása foglalkoztatott, egyfajta hibrid modell, amelynek a kérdésirányai például hasonlóak lehetnek az alábbiakhoz: milyen a köd köntöse, milyen akusztikus üregei vannak egy karsztfennsíknak, mit jelent, hogy a gyermekeid, a gyümölcsök, akiket nem szednek le, lehullanak és körülötte rohadnak meg; gyermekeid-e a gyümölcsök, hogyan viselkednek a növények, ha emberi észlelés kóros bizonytalanságai közé kerülnek, esetleg emberi (?) betegségek támadják meg őket (szenilitás, Parkinson-kór, kettős látás, *déjà vu*)?

Herczeg Ákos: Bátor, koncepciózus kötet, amely nem fél a táj láthatón túli tartományain túl is tekinteni. Első pillantásra meglepőnek tűnhet, hogy alig van közvetlen látványleírás, ami a címek által megjelölt konkrét helyvonatkozások tükrében különös poétikai tudatosságot takar. Nem kis kihívás lehetett mindehhez adekvát nyelvet találni. Amellett, hogy megszámlálhatatlanul sok izgalmas betörési pontot fedezettél fel ebbe az idegen, az emberi és az emberen túli találkozásában felsejlő világba, lenyűgöző, milyen gazdag költői tárházzal dolgozol: a teljesség igénye nélkül, rövid és hosszúvers vagy verssor, erőteljes metaforizáltság, csupán igéket tartalmazó hosszúvers egyaránt jellemzi a kötetet. Ezt a nyelvi-formai gazdagságot látva az az érzésünk, valóban létezik olyan tudás, amit csak a költészet tud „elbeszélni”. Magától értetődően alakult a kötet nyelve? Mennyire adódott nehezen e koncepció nyelvi megvalósíthatósága?

Korpa Tamás: A kötet nyelve, ha szabad így mondanom, magától értetődően alakult, miután lemondtam a mimetikus tájbrázolás ábrándjáról. A versek minimális kivétellel az íródásuk sorrendjében szerepelnek. Tehát *A lombhullásról egy júliusi tölgygel* vers[nyelv]- és problémaláncolata, ritmusa, diverzitása egyfajta öniródás folyamatának az eredménye. Az olvasó számára és számomra is [persze más körülmények között és más időben] fokozatosan válnak/váltak láthatóvá e belső táj képei, eseményei; az olvasás eseménye a keletkezés olvasásának az eseményeként is érzékelhetővé. „A könyv fennsíkján” a növényi, az állati, az emberi és az anyagi „létező” találkozik, nehezen megjósolható helyzetekben. Ők mindannyian, a maguk módján, adatközlőim voltak, akiket felkerestem, többnyire képzeletben. Miután írtam róluk, többé már nem találtam rájuk igazán. Ott van például a tudás fája, *akit* a kötetben, feltételezhetően egy John Deere nevű alak kivág – a tudás fájának fűrészpóra pedig bezsákolva vár ama

fanyar folyosón, valahol Dél-Szlovákiában, egy etnikailag, nyelvileg, vallásilag vegyes világban. Tud-e valamit a tudás fájának földi maradványa, mielőtt kazánba szórják? Egyáltalán meddig tekinthető élőnek egy növény? Hatnak-e a ránk, használóikra, a fából készült „tárgyak”? Nem kívánom, hogy az ágyad egy földcsuszamlásban megriadt idős tölgyből származzon... Közismert az a teória, hogy ha beszélsz a növényekhez, főként kedvesen, cirógatod őket szavakkal, reagálnak, meghálálják a szép szót. Egy átmeneti zónában, vegyesházasságok közepette milyen nyelven szólongatod őket, főként, hogy maguk is különleges növénytársulások? Szlovákul, magyarul, németül, a szél nyelvén, a hó nyelvén, a tápanyagok nyelvén incselkedsz? A könyv eme egymással mellérendelt viszonyba került létezők [pár]beszédét próbálja leírhatóvá tenni, létrehozni performatív módon valamiféle tudást, ami kérdőre is vonható. Retorikailag például a természeti létezők antropomorfizmusokban gazdag versenyelven jutnak szóhoz, miközben a lírai szubjektumok jellemzően dezantropomorfizálódnak. A velük és hozzájuk való beszéd szükségszerűen egymás melletti elbeszélést is jelent; sok anakoluthonszerű alakzatba botlunk, ráadásul a temporális és térbeli szelvények is ide-oda csúszkálnak.

Herczeg Ákos: Többször eszembe jutott olvasás közben Oravecz Imre *A megfelelő nap* című munkája, melynek középpontjában a madarak megfigyelése áll. Míg Oravecz könyvében a beszélő szükségképp inkább kívülálló marad, itt azonban a fák, patakok a szemlélet kimerítő tárgyaiként tételeződnek, közel lehet hajolni hozzájuk, bele lehet simulni a hangokba, megfoghatatlan érzéletekbe. A vers mindig egyfajta közeledés – de mennyire lehet közel az ember egy fához vagy egy patakhoz? Ha például felveszem hangrögzítőre a patak csobogását, és „megállás nélkül játszom egy vízszegény fennsík”, az már közelkerülés?

Korpa Tamás: Ha felveszed hangrögzítőre a patak csobogását, és megállás nélkül játszod egy vízszegény fennsík, megzavarhatod az állatokat, hamis reményt táplálhatsz bennük, csobogás kerül a gépezetbe. 2003-ban én is felvettem a Bódva hangjait, és időnként lejátszottam magamnak őket; fontos volt, hogy velem, a fülemben legyenek. De bele is kiabáltam a vízbe, remélve, hogy a víz képes évekig tárolni a hangos szót, mert a suttogást, igen, évtizedekig képes, ez köztudomású. Tompa Andrea *Haza* című regényében külön is foglalkozik azokkal a *city ambient sounds*-okkal, amelyek bármikor leihívhatók például a YouTube segítségével. Főként idegen helyen, például egy Csendes-óceáni szigeten, elalvás előtt egy New York-inak hasznos lehet, ha hasznosnak érzi, a Times Square hangjait bekapcsolni. Elképzelhető, hogy ebben az előidézett hangkörnyezetben közelebb kerülhet az álomhoz. De egyik kérdésemre [Közel kerülhetünk-e egy fához?] visszatérve, Apáczait hívnám segítségül a régiségből. A *Magyar encyclopaediában* a definiálás szándékával írja a következő lélegzetelállító sort: „a fák olyan gyökeres állatok”. Ez a sor Lászlóffy Aladár figyelmes radarján is fennakadt, és Apáczai tudományos igényű meghatározása nála az *Apáczai* című vers kiindulópontja lett, ráadásul, véleményem szerint, a költemény poétikailag legsikerültebb része. Idézek egy hosszabb passzust is belőle: „Milyen öreg fiatal beszél innen hozzám: / »A fák olyan / gyökeres állatok...« / Hogy kinlódhattak ezek ott, hiszem, / hogy más nyelven is, a terminoló- / gia előtti alkonyatban! / Aztán jött

az ész estéje, a szelíd / lámpafényben a felfokozott / képességek diadalai: a végleges művek. / »A tűz, mely a föld, víz és a / levegőég s egyéb testek menedéki- / ben lesz, a legvékonyabb / részeknek gyülekezete.« / De mit ér tudni egy kor teljes / tudását, ha nem az igazi, / az érvényes már!” Lehet, hogy episztemológiailag és növényanatómiailag pontatlan az Apáczai-sor, poétikailag számomra viszont revelatív volt, a közelkerülés alkalma, annak a bizonyossága, hogy létezik olyan tudás, amit csak a költészet tud „elbeszélni”.

Herczeg Ákos: Végig az az ember érzése, hogy a könyvnek legalább annyi mondanivalója van a fákról, mint az annak titkát körüljáró humán tekintetről. Egyetértesz ezzel? Valóban lehet kölcsönös ez a közeledés? Mondható, hogy a kötet egyik fő törekvése az ember érzékszervi korlátainak a megnyitása?

Korpa Tamás: A kötet első könyve annak a metapoétikus tájnak a megalapozása, amiről már ejtettünk szót. A második könyv emberekkel, fákkal, kisebb részben gépekkel megesett történet(szerűbb) versek gyűjteménye. Hársfajevadászok járnak a környéket, akik – miután eltűnik a nyelvükből az „s” hang – hárfákra csapnak le a zeneiskolában; emberek gyökereket eresztenek; megjelenik John Deere, aki arra biztatja a fákat, hogy önként adják át magukat a fűrészeknek. Benne vagyunk a létezés sűrűjében, rengetegében; kölcsönös a közeledés, de kölcsönös a függőség is. Időnként a versek nyitva hagyják azt, hogy ki, hogyan és honnan feltételezi a másikat, a másikat. A szövegek lírai alanyainak és a befogadóknak is szinkron, széttartó észlelésekre kell berendezkedniük. Az érzékszervek megnyílnak egymás felé, újraelosztódnak a tulajdonságok, a nyelv pedig még veszélyesebbé, harapósabbá válik: két rókát, Julius Kochot és Stanislav Vargát gyanúsítják azzal, hogy megtámadtak egy embert, miközben valójában egy farka igekötő látta el a baját. Mert az az ember feltételezhetően rosszul fordította le a környezetét, túl messzire ment, vagy túl tapasztalatlan volt. Az olvasás során mi is fordítókká válunk, fordítjuk a patakat, vízről jégre és fordítva. Fordítjuk a helyet tájról térképre, tájról tájképre, tájról gps-koordinátákra; fordítjuk az odalentet odafent; az égi angyalokat formaldehydben tárolt lényekre; a ködöt a fehér kilenc – ha nem is ötven – árnyalatára; a patakcsobogást háromszáztizenkét igére. A könyvben a fordítás, annak sikerületlensége, sikeressége, kulcskérdés. A fordítói praxis viszont eleve nem problémátlan, már csak azért sem, mert egyszerre kívül- és bennlétet valószínűsít, aktív együttalkotást kíván, ez pedig olyan tapasztalattá válhat, amely bizonyos értelemben létrehozza és megváltoztatja alanyait. *A lombhullásról egy júliusi tölgytel* első versének lírai alanya az éjszaka leple alatt eltávozik az erdőbe, az utolsó versben pedig (szerencsére még nem nyomelemekre és ásványi sókra) szétesve, nyelvében is inkonzisztens módon kerül elő. Szerzőként csak reménykedhetek benne, hogy az olvasók ép bőrrel megússzák, nem *fásulnak* bele, sőt mi több, élvezetüket lelik ebben a világban.

Herczeg Ákos: Éppen a kötet koncepciózussága miatt adódik a kérdés: akadt olyan pont, megformálásra váró mozzanat, olyan üres hely, amit a nyelv nem tudott kitölteni, ahol fennakadt a fák áthatolhatatlan sűrűségű lombkoronáján – magyarul, amit tervezél, de valamiért mégsem tudtál megvalósítani?

Korpa Tamás: Az erdőbe hordott építési törmelék kérdése, ami árnyalja a klasszikus natúra–kultúra dichotómiát, ilyen volt például, de ezzel talán még lesz dolgom más összefüggésben. A kötetet alkotó két könyv közé „terveztem” egy csúcstámadás-verset, amit végül képtelen voltam megírni, mert már múltóban volt a völgyhöz kötő intim érzet; másrészt az ötlet egészen preskriptív alkotói attitűdöt igényelt volna, amivel nem élhettem. Voltaképpen a Bezdolyhoz vezető meredek, százméteres emelkedő nyelviesíthetősége érdekelt. A százméteres szakaszt tíz darab tízméteres egységre bontottam volna a szövegben jelölt szintvonalak segítségével. Egy egység olvasása annyi időt vett volna igénybe, amennyi alatt lejárható. Mivel vannak sűrűbben szintvonalazott részei az emelkedőnek, a tíz textust is különböző hosszúságúra terveztem. A szöveg „leléphetővé” tette volna a tájat; a befogadó az olvasás által „le is léphette” volna. Tudva azt persze, hogy az olvasás során végrehajtott gyorsítások, lassítások, megakadások, szünetek teljesen egyéniek lehetnek. A térképolvasás formái, a versolvasás textuális és a felkapaszkodás fizikai kereteinek egymásba játszása egy szöveg lehetőségein belül kudarcba fulladt tehát. Volt viszont olyan, számomra nem tervezhető eset, amikor a szöveg beleíródott valamilyen módon, jelesül egy installáció által, a térbe. Zerge Vivien Lenke, a Magyar Képzőművészeti Egyetem végzős hallgatója az I. Természetművészeti Nyitott Műhely keretében az egyik *Havrania skala (770 m)* című versemből merített, amikor is „a lombozás testbeszédének” és „a felejtés testhelyzetének” a megragadhatóságán gondolkodott. Három darab különböző testhelyzetű, monumentális méretű tölgylevelet installált egy fához: az egyik levél azt az érzést kelti, hogy másodpercekkel ezelőtt engedte el az ágat, a második az ág és a talaj között, ezen a levélszinkronúzásra oly kedves senkiföldjén lebeg, a harmadik pedig már részben beleolvadt a talajba. A szerző fontosnak tartotta, hogy olyan anyagot használjon fel a plasztikához, amit a helyszínül szolgáló vácrátóti botanikus kerttől kapott, vagyis amit a kert termelt ki magából. Így esett a választása a bambuszra. A tölgyfalevelekké mozaikozott bambuszszeleteken napszakonként másképpen tud megtapadni a fény. Mindegyik elemnek van története: különbözőképpen hajlik, domborodik, homorodik; a leveleket tartó horgászdamikok pedig mint valamiféle cérnavekony, vertikális glóriák válnak láthatóvá [avagy éppen láthatatlanná] a szemlélő számára. Zerge Vivien Lenke alkotása megdolgozta *A lombozásról egy júliusi tölgyvel* anyagát, és üres helyeinek egyikét légiiesen átfoltozta.

Herczeg Ákos: Érdekelne, milyen olvasmányok inspirálták a munkát. Volt olyan, akár külföldi irodalom, amely valamiképp kitörőhatetlenül jelen van a kötet nyelvi megalkotottságában? Mi volt a legfőbb hatáselem, ami belőlük kiemelhető?

Korpa Tamás: Ha egy életművet kell kiemelnem, az Michael Donhuseré, konkrétan pedig a *Kérvény a réthez* című versköteté, Szijj Ferenc briliáns fordításában. Gyórfy Ákos ajánlotta 2013 mágius nyarán a visegrádi júliusi tölgyek között megrendezett FISZ-táborban. Vagyunk néhányan a fiatalabb generáció tagjai közül – Bartók Imre, Borsik Miklós, Sirokai Máttyás, Urbán Bálint például –, akik különféle módokon, de Michael *bodzabokrairól* is szüreteljük a szörpünkhöz szükséges termést. E líra diszkontinuus költői képei, különleges szintaktikai megoldásai, agrammatikus örömei, látvány, tárgy, szó, hang permanens egymásbefoglaltsági – mint például a *Morgen*

című vers „Morgen als Morgen im Morgen” sora – egy másik világot nyitottak meg előttem. A verset különben, amiből idéztem, Michael leírta nekem, még hozzá egy érettkörteszínű, keményebb héjú lapra, ceruzával. Ha van is radír, ami eltüntetheti, nem szüntetheti meg ezt az írást. Morgen als Morgen im Morgen, itt tartunk, a várakozás kezdeteinél – legyen ez a végszó.

